

VIRTUAL O‘QUV MUHITINING TALABALARDA O‘ZLASHTIRISH QONIQISH, FAOLLIK VA ESLAB QOLISHLARIGA TA’SIRI

Mamanazarov Bahrom Jumanovich

Meyliqulov Murodulla Otabek o‘g‘li

Senior teacher Samarkand branch of TUIT

E-mail: bmamanazarovatt@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu tadqiqotning asosiy natijalari talabalarni o‘qitishda virtual o‘quv muhiti (VOM) ning roli qanday ekanligini ko‘rsatadi. Ta’lim sohasiga ilg‘or texnologiyalarni joriy etish zarurati bor, chunki virtual haqiqat, masalan, simulyatordan foydalanish virtual muhiti talabalarning qoniqishi, faolligi va eslab qolishining yaxshilanganligini ko‘rsatdi. VOM o‘quvchilarni an’anaviy didaktik o‘qitishdan ko‘ra yaxshiroq talab qiladimi yoki yo‘qmi, hali aniqlanmagan, ammo bugungi kunda (karantin vaqtida onlayn ta’limning zarurati) gibrid ta’limga o‘tish zarurati tug‘ilmoqda.

Kalit so‘zlar: virtual ta’lim, simulyatorlar, elektron ta’lim, an’anaviy ta’lim, o‘zlashtirish, gibrid ta’lim, talabalarning faolligi, o‘quv jarayonida qoniqish.

ABSTRACT

The main findings of this study show the role of virtual learning environments (VLM) in student learning. There is a need to introduce advanced technologies into the field of education, as virtual reality, such as virtual environments using simulators, has been shown to improve student satisfaction, engagement, and retention. Whether VOM requires students better than traditional didactic teaching is yet to be determined, but today (the need for online education during quarantine) there is a need to move to hybrid education.

Keywords: virtual learning, simulators, e-learning, traditional learning, mastery, hybrid learning, student engagement, satisfaction in the learning process.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi PF-60-son “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan yangi o‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” gi farmonida keltirib o‘tilgan maqsadlardan biri, ya’ni 46-maqsad: Oliy ta’lim bilan qamrov darajasini 50 foizga yetkazish va ta’lim sifatini oshirish. Asosiy maqsadlardan biri qilib belgilangan bo‘lib, unga ko‘ra ishlab chiqarishdan ajralmagan holda oliy ma’lumot olish imkoniyati yanada kengaytirish, bunda bosqichma-bosqich masofaviy ta’lim shaklida kadrlar tayyorlashni yo‘lga qo‘yish. Oliy ta’lim tizimida masofaviy

ta'lim shaklini joriy etish orqali yoshlarni ishlab chiqarishdan ajralmagan holda oliy ma'lumot olish imkoniyatini yanada kengaytirish haqida so'z boradi[1].

Bu esa masofaviy ta'lim muhitini yaratish, unda virtual olam muhitini yaratishdek ulkan vazifani yuklaydi hamda zamonaviy o'zgarishlarning parametrlari va dinamikasi, global axborot infratuzilmasi, kontinentalizatsiya va globallashuvning paydo bo'lishi, axborotning "portlashi" - bularning barchasi tizimli birlikda ta'limning paradigmalarida, xususan, o'qituvchilarning kasbiy ta'limida yuqori sifatli innovatsion yo'naltirilgan o'zgarishlarga ehtiyojni aniqlaydi.

Talabalar an'anaviy usuldagi har qanday ta'limga qaraganda ancha boy va murakkabroq bo'lgan yangi aloqa vositalari tomonidan yaratilgan "o'ziga xos" bilim maydonida yashaydilar. Axborotlashuv ustuvorliklarining paydo bo'lishi bilan virtual ta'lim asta-sekin o'z-o'zini tarbiyalashga qaytishi mumkin. Multimediali ta'lim mahsulotlarini joriy etish nafaqat ta'lim muassasalari tomonidan amalga oshiriladi, shuning uchun o'quv jarayoni bevosita ijtimoiy muassasadan tashqarida, balki "kompyuter bilan" yakka tartibda amalga oshirilishi mumkin. Virtual ta'lim masofaviy ta'lim bilan chambarchas bog'liq, lekin u bilan cheklanib qolmaydi. U o'qituvchilar, talabalar va o'rganilayotgan ob'ektlarning odatiy yuzma-yuz muloqotida paydo bo'lishi mumkin (va sodir bo'ladi). Masofaviy ta'lim texnologiyalari talabalar, o'qituvchilar, mutaxassislar va bir-biridan uzoqda joylashgan axborot majmualarining o'zaro foydalanish imkoniyatini oshirish orqali kunduzgi ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish imkonini beradi. Virtual ta'limning, shuningdek, umuman insonni tarbiyalashning asosiy maqsadi - insonning real dunyoda o'z taqdirini, shu jumladan virtual tarkibiy qismini aniqlash va unga erishishdir. [4]

Virtual ta'lim muhiti o'zi nima va uning qanday afzalliklari mavjud. Moslashuvchanlik Talaba: Barchasi trenajor Internet texnologiyalari orqali amalga oshirilganligi uchun qulay joyga joylashadi. Shuning uchun, talabaning universitetga joylashtirilishidan masofa samarali o'quv jarayoni uchun to'siq emas;

O'zlari uchun qulay vaqtda qatnashish. Har bir inson o'z biologik "soatiga" ega va ularga qarab sinflar vaqtini tanlashi va o'zgartirishi mumkin: biri erta tongda, ikkinchisi esa kechening kechqurunida samarali bo'ladi;

O'z didaktikasini qurish orqali ta'lim jarayonini to'g'rilash: ma'ruza, seminar, o'zingizni qayta ko'rib chiqing, avvalgi darslardagi saqlangan materiallarga murojaat qiling va hokazolarni o'qing, shuningdek o'qituvchi bilan virtual yig'ilishlardan foydalanish;

Muayyan bo'limlarga konsentratsiyalash, har bir bo'limni, modulni va zarur bo'lgan vaqtni blokirovkalash. Shunday qilib, uni tezroq qilish orqali vaqtni tejash mumkin;

O'qituvchi bilan yakka holda muloqot qilish. Jarayonning texnik va mazmunli

interaktivligi tufayli virtual o'quv muhitida ta'lim antropocentricity va sub'ekt sub'ektlilik ta'limida amalga oshirilishiga imkon berishini va yana ko'plab misollar keltirish mumkin. Biz yuqorida virtual ta'limning avzalliklarini sanab o'tdik. Endi unga xolisona baho berib ko'ramiz [4].

An'anaviy didaktik ta'lim - o'qituvchiga yo'naltirilgan pedagogik yondashuv bo'lib, u o'quvchilarda asosiy bilimlarni o'rgatishda samarali bo'lishi mumkin, ammo, bu o'rganish usuli, shuningdek, faktlarni takrorlash uchun talabalarni mukofotlash uchun yoki baholashda qo'llanilganda yuzaki o'rganishga yordam berishini ko'rsatdi. Bunday sharoitdagi ta'lim muhiti talabalar uchun o'qitishning optimal usuli emas, chunki ular muammoni hal qilish muhitida samarali o'rganishlari va bilimlarni qo'llashlari/integratsiyalashlari kerak, bu esa ancha murakkab. Multimedia muhitidagi jadal yutuqlar bugungi kunda oliy ta'lim va o'rta ta'limni virtual o'quv muhitida (VO'M) ham o'qitishga olib keldi, bu esa katta e'tiborni tortmoqda, jumladan tibbiy ta'limda tobora kengayib bormoqda (simulyatorlardan foydalanish). Tanlangan texnologiyaga, masalan, virtual reallik simulyatorlari/bemorlarga, virtual olamlarga va elektron ta'limga nisbatan VO'M-larga nisbatan turli xil ta'riflar mavjud. 1986 yildan boshlab, bu atama birinchi marta qo'llanilgan paytdan boshlab, virtual haqiqat (VX) odatda texnologik qurilmalar to'plami sifatida tavsiflanar edi: interaktiv 3D vizualizatsiyaga qodir kompyuter, boshga o'rnatilgan displey va joylashuv kuzatuvchisi bilan jihozlangan ma'lumotlar qo'lqoplari bunga yaqqol misoldir [2].

Talabalarining virtual o'quv muhitidan (VO'M) qanday foydalanishini tushunishimiz kerak

Onlayn o'quv muhitida talabalar ma'ruza matnlari, mashqlar matnlari, topshiriqlar, viktorinalar, so'rovnomalar va boshqa o'quv materiallarini ko'rib chiqishlari va o'zlarini takrorlash testlari va imtihonlariga tayyorlashlari yoki ma'lum bir fan bo'yicha loyihalarni ishlab chiqishlari mumkin. Bugungi kunda ko'pchilik o'qituvchilar aralash ta'lim usulidan, ya'ni sinfdagi faoliyatni an'anaviy sinfga asoslangan yondashuvga qo'shimcha sifatida ta'limni boshqarish tizimi (LMS) ko'magida birlashtirgan usuldan foydalanadilar. VO'Mdan foydalanishning afzalliklarini turli tadqiqotlardagi ijobiy amaliyotlarda ko'rish mumkin. VO'M orqali bir-biri bilan muloqot qiladigan kichikroq guruhlarini shakllantirish, odamni kamroq noqulay his qilishiga olib kelishi va ularni fikr almashishga undashi mumkin. Repetitorlar onlayn munozarani boshlashda yo'l-yo'riq ko'rsatishi va VO'M da faol ishtirok etgan talabalarni rag'batlantirish uchun dastlabki dalillarni taqdim etishi mumkin. Onlayn muhokamadan olingan ma'lumotlarni modullarni o'tkazishga integratsiyalash, talabalarni jamoalarga bo'lish va forumga guruh fikrini bildirishlarini so'rash va o'qituvchilar orqali ijobiy va konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim etish talabalarining onlayn muhokama forumlaridan foydalanishini oshirishi mumkin.

Samarali onlayn muloqot yoki onlayn muloqotda asosiy bo'lgan ko'nikmalarni aniqlash mumkin: o'zini ravon ifodalash, berilgan xabarning haqiqiy ma'nosini qabul qilish va tushunish, xabarlarni chegaralash, diqqatni boshqalarning fikrlariga qaratish va boshqalarning fikrlarini yaxshilash, yaxshiroq tushunish va ijobiy hayron bo'lish uchun so'rovlar. VO'M lardan o'qituvchilar tomonidan keng foydalaniladi, ular o'quv materiallarini VO'Mga yuklaydi, bu esa o'z navbatida o'rganish uchun materiallarni almashish va o'quvchilar o'rtasida muhokama qilish imkonini beradi. VO'M shuningdek, o'quv resurslarini onlayn saqlash, resurslarni ulash va testlarni yaratish imkonini beradi. Ular, shuningdek, o'qituvchiga onlayn munozaralar o'tkazish va o'quvchilarning ishtirokini yoki boshqa yo'llarni kuzatish imkonini beradi. VO'M shuningdek, bloglar yaratish, o'quv materiallarini ko'rib chiqish, elektron pochta va boshqa shunga o'xshash tadbirlardan foydalanish va sinfdan tashqarida o'rganish imkonini beradi, shu bilan moslashuvchanlikni taklif qiladi.

VO'M ning afzalliklaridan biri shundaki, u bizga, o'qituvchilarga, "an'anaviy" sinfda odatda bizga ko'rinmaydigan o'quvchilar o'z bilimlarini o'rganishga yordam berish uchun bajaradigan tadbirlarni tom ma'noda ko'rish imkonini beradi. Ushbu faoliyat onlayn va sinfdan tashqarida o'qituvchiga ko'rinadigan bo'lishi VO'M ni foydali qiladi, chunki u o'qituvchiga o'quvchilar faoliyatini kuzatish va o'quvchilarning o'qishini yaxshiroq tushunish va bu vazifani bajarishda ularni yaxshiroq qo'llab-quvvatlash maqsadida ushbu harakatlarni sharhlash imkonini beradi. Talabalarning onlayn tarzda amalga oshirayotgan yondashuvlari va faoliyatlarini turli nuqtai nazardan kuzatish mumkin. O'qituvchi tizimga kirib, masalan, kursni ko'rib chiqish, topshiriqlar ko'rinishi, manba ko'rinishi, forum ko'rinishi, muhokama ko'rinishi, shuningdek, o'quvchilari qanday topshiriqlar yoki boshqa ishlarning loyihalarini yuklagani va qachon yuklaganligi yoki talabalar nimaga ega ekanligini ko'rish mumkin. ma'lum vaqt yoki sana tomonidan yuklanmagan. Biz, o'qituvchilar sifatida, VO'M dan foydalanishda (yoki boshqacha tarzda) rol o'ynaymiz, bu ham amalga oshirilgan faoliyatga, ham talabalarimizning faolligi va o'rganishiga ta'sir qiladi. VO'Mdagi talabalar faoliyatiga o'qituvchi faoliyati ta'sir qiladi; ya'ni, agar o'qituvchi VO'M orqali o'z o'quvchilari bilan to'liq va mos ravishda shug'ullansa, o'quvchilar uchun mukofotlar ko'proq bo'ladi. Biroq, o'z vaqtlari va kuchlarining ko'p qismini VO'M orqali o'quvchilari bilan shug'ullanishga, ya'ni pedagogikaga e'tibor berishga sarflashdan ko'ra, o'qituvchilar ma'muriy "orqa xona" bilan shug'ullanish uchun ko'proq vaqt va kuch sarflaydilar. VO'Mning jihatlari yoki shunday ko'rinadi[3].

Tizimli tahlil shuni ko'rsatdiki, simulyatsiya mashg'ulotlari talabaning bilimi, ishonchi va qoniqishini oshiradi [2]. Talabalar o'zlariga taqdim etilgan imkoniyatni qadrlashadi, chunki ular ko'rishlari, ishtirok etishlari va joylashtirish vaqtida imkoni

bo'lmagan texnika/ko'nikmalarni bajarishlari mumkin. Jumladan virtual tarmoq xosil qilish (IT yo'nalishidagi tahsil oluvchi talabalarga SISCO pakiti yordamida o'qitish usuli)da, yoki bo'lmasa tibbiyot yo'nalishida tahsil oluvchi talabalarda virtual bemorlardan foydalangan holda ta'limda ishtirok etishni ko'rsatadigan tadqiqotlar o'rganish va ma'lumotni taqdim etish (ma'ruzalar) o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishi va natijada turli xil ta'lim natijalariga, shu jumladan takomillashtirilgan bilimlarga erishishi mumkin [3]. IT yo'nalishidagi tahsil oluvchi talabalarga SISCO pakiti yordamida o'qitish usuli tadqiqoti an'anaviy ma'ruzaga asoslangan didaktik o'qitish bilan solishtirganda VO'M-ni o'qitishga integratsiyalashganidan keyin yuqori imtihon natijalarini aniqladi. Shuningdek tibbiyotda doyalik dars mashg'ulotini oladigan bo'lsak, bemorlarda, xususan, radiatsiya terapiyasi bilan og'riq bemorlarda taqqoslanadigan tadqiqotlar o'tkazildi. Bemorlar radioterapiyaning virtual muhiti ma'lumotlarini olgandan so'ng o'zlarining bilimlari sezilarli darajada yaxshilanganini his qilishdi va radioterapiya olgan barcha bemorlarga ushbu uskuna va o'rganish usulini tavsiya qilishdan mamnun edilar.

Didaktik o'qitish asosiy bilimlarni berishda rol o'ynaydi, ammo, klinik mazmunni didaktik tarzda taqdim etish qiyin bo'lishi mumkin. Talabalarning didaktik o'qitishda ishtirok etmasligi virtual bemorlar/simulyatsiyalar yordamida bartaraf etilishi mumkin. Talabalarga yangi ma'lumotlarni o'rgatishda bu ma'lumotlarning qanday yetkazilishini hisobga olish kerak, chunki bu talabalarning faolligini va qoniqishini rag'batlantirish uchun zarurdir. Qoniqishning pasayishi ularning faolligi va bilim olishga, jumladan, ma'lumotni eslab qolish va saqlash qobiliyatiga ta'sir qilishi mumkin.

Ushbu tadqiqotning umumiy maqsadi talabalarning qoniqish, faollik, eslab qolish va eslab qolish darajasini oshirish orqali VO'M o'qitishni yaxshilashi mumkinligini aniqlash edi.

Didaktik ma'lumotlar/o'qitish bilan solishtirganda VO'M talabalarning qoniqishini/farqini yaxshilaydimi yoki yo'qligini aniqlash.

Didaktik ma'lumotlar/o'qitish bilan solishtirganda VO'M o'quvchilarning eslab qolish va eslab qolishlarini yaxshilaydimi yoki yo'qligini aniqlash.

Talabalarning ta'lim uslublari qoniqish/javob berish, eslab qolish va yodlash bo'yicha o'qitish uslubini afzal ko'rishga ta'sir qiladimi yoki yo'qligini aniqlash.

Ushbu tadqiqotni an'anaviy didaktik o'qitish bilan solishtirganda talabalarning VO'Mga oid qoniqishi/farqi, yodlab qolishi va eslab qolishlari haqida tushuncha beradi. Natijalar pedagogik sharoitda VO'M lar didaktik o'qitish bilan solishtirganda qoniqish, faollik va eslab qolish bo'yicha yaxshilangan natijalarni ko'rsatadi degan nazariyani qo'llab-quvvatlaydi [3].

Xulosa qilib aytganda ushbu tadqiqotning asosiy xulosasi talabalarni o‘qitishda VO‘M ning roli borligini ko‘rsatadi. Ta’limiga ilg‘or texnologiyalarni joriy etishga ehtiyoj bor, chunki VERT kabi virtual haqiqat talabalarning qoniqishi, faolligi va eslab qolishining yaxshilanishini ko‘rsatdi. VO‘M o‘quvchilarni an’anaviy didaktik o‘qitishdan ko‘ra yaxshiroq talab qiladimi yoki yo‘qmi, hali aniqlanmagan, ammo bu birinchi natijalar dalda beruvchi sifatida qabul qilishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi PF-60-son “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan yangi o‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” gi farmoni
2. The impact of student activity in a virtual learning environment on their final mark
Ana M Mogus, Ivana Djurdjevic, and Nenad Suvak
View all authors and affiliations
Volume 13, Issue 3 <https://doi.org/10.1177/1469787412452985>
3. Impact of Virtual Learning Environment on Students’ Satisfaction, Engagement, Recall, and Retention
Author links open overlay panel
Eimear Ryan Bsc (Hons), Claire Poole Msc <https://www.sciencedirect.com/journal/journal-of-medical-imaging-and-radiation-sciences>
4. Vol. 2 No. 3 (2023): Educational Research in Universal Sciences (ERUS) / Virtual ta’lim muhitining afzalliklari
Farrux Boltayevich Raximov
Buxoro davlat pedagogika instituti Harbiy ta’lim fakulteti dotsenti.